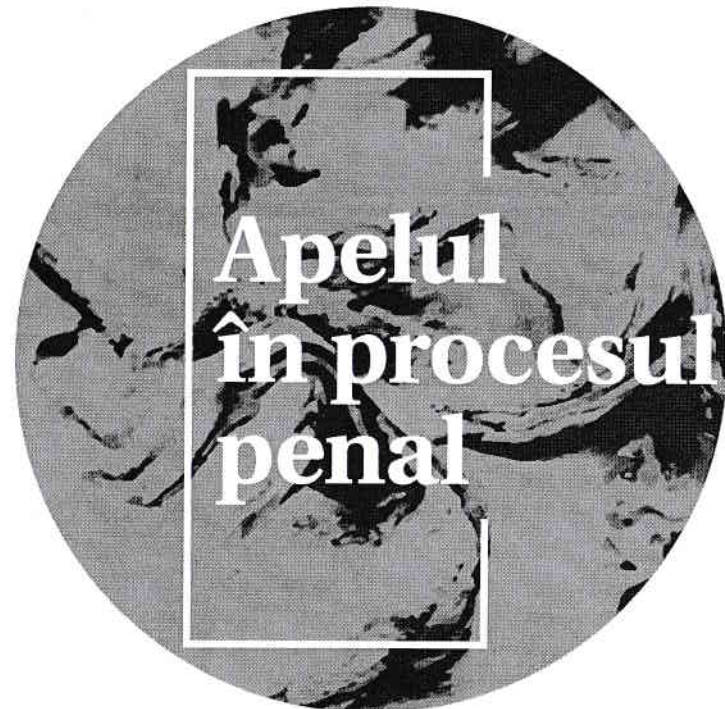

- **Educație și formare:** studii universitare de doctorat, specializarea Drept procesual penal, Universitatea din București (2015-2020); studii postuniversitare: Studii pedagogice, Departamentul de Specialitate cu Profil Psihopedagogic, Universitatea Titu Maiorescu din București (2018-2019), și Managementul instituțiilor publice, Academia de Studii Economice din București (2006-2007); studii universitare de masterat, specializarea Științe penale, Universitatea Titu Maiorescu din București (2007-2008); studii universitare de licență, Facultatea de Drept, Universitatea din București (1991-1995).
- **Experiență profesională:** judecător la Curtea de Apel București (2013-prezent); judecător la Tribunalul Teleorman (2001-2013); judecător la Judecătoria Alexandria (1995-2001); funcții de conducere în cadrul sistemului judiciar, în prezent, președinte al Curții de Apel București; membru în comisiile de elaborare a subiectelor pentru concursurile de admitere la Institutul Național al Magistraturii, concursurile de promovare a judecătorilor în funcții de execuție și de conducere, pentru examenele de absolvire a Institutului Național al Magistraturii și de capacitate.
- **Activitate de cercetare științifică:** autor și coautor a numeroase lucrări de specialitate, printre care buletine de jurisprudență, articole de drept penal și drept procesual penal publicate în reviste de specialitate; participare la conferințe de specialitate ca speaker sau moderator.

LUMINIȚA CRIȘTIU-NINU

Universul Juridic
București
-2022-

Editat de Universul Juridic SRL, editură cu prestigiu recunoscut.
Editura Universul Juridic este acreditată CNAITDCU (lista A2).

Copyright © 2022, Editura Universul Juridic.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Universul Juridic.

Nicio parte (fragment sau componentă grafică) din această lucrare nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Universul Juridic.

! Niciun exemplar din prezentul tiraj nu va fi comercializat fără ștampila și semnătura Editurii sau, după caz, a Autorului/Autorilor, aplicate pe interiorul ultimei coperte.

Respect pentru autorii noștri, respect pentru profesia aleasă!

Prezenta lucrare, în tot sau în parte, este purtătoare de drepturi de autor, aflate sub protecția Legii nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Întrucât, în contemporaneitate, aceste drepturi sunt ignorate și încălcate într-o măsură alarmantă, în pofida sistemului valorilor și convențiilor sociale nescrise, a devenit necesară apărarea lor prin forța și sub sancțiunea legii.

UNIVERSUL JURIDIC SRL, titular al dreptului de autor asupra prezentei lucrări, precizează pentru cititorii săi:

- conform art. 196 din Legea nr. 8/1996, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă reproducerea, fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute de lege, a operelor purtătoare de drepturi de autor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe;
- conform art. 14 din Legea nr. 8/1996, prin reproducere se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloc și sub orice formă, inclusiv realizarea oricărei înregistrări sonore sau audiovizuale a unei opere, precum și stocarea permanentă ori temporară a acestora cu mijloace electronice.

Editura își rezervă dreptul de a acționa, prin mijloace legale și prin implicarea autorităților competente, în vederea protejării drepturilor patrimoniale de autor al căror deținător este în baza contractelor de editare.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României CRIȘTIU-NINU, LUMINIȚA

Apelul în procesul penal / Luminița Criștiu-Ninu. - București : Universul Juridic, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-39-1036-4

34

Redactor: Corina Begligiu
Tehnoredactor: Flori Ivana
Copertă: Aurelian Leahu

Redacție:
tel.: 0732.320.666
e-mail: redactie@universuljuridic.ro

Distribuție:
tel.: 021.314.93.15
fax: 021.314.93.16
e-mail: distributie@universuljuridic.ro
editurauniversuljuridic.ro

Editura Universul Juridic
 editura.universuljuridic

Universul Juridic
Portal:
tel.: 0725.683.560
e-mail: portal@universuljuridic.ro
universuljuridic.ro

Universul Juridic
 Pro lege
Legislație și jurisprudență

ujmagro
LIBRĂRIA UJ
tel.: 0733.673.555;
021.312.22.21
e-mail: comenzi@ujmag.ro
ujmag.ro
 Ujmag.ro

Cuprins

LISTĂ ABREVIERI	11
INTRODUCERE	13
CAPITOLUL I. CĂILE DE ATAC ÎN PROCESUL PENAL ROMÂN	17
Secțiunea 1. Importanța și necesitatea căilor de atac	17
Secțiunea a 2-a. Principiul dublului grad de jurisdicție în materie penală	22
Secțiunea a 3-a. Categoriile de căi de atac în procesul penal	27
Secțiunea a 4-a. Trăsăturile de bază ale apelului penal	30
Secțiunea a 5-a. Istoricul și evoluția căilor de atac în procesul penal român	33
5.1. Aspecte generale	33
5.2. Evoluția căilor de atac ordinare	36
5.3. Evoluția căilor de atac extraordinare	50
CAPITOLUL II. CĂI DE ATAC ÎN DREPTUL COMPARAT	78
Secțiunea 1. Dublul grad de jurisdicție în dreptul comparat	78
1.1. Aspecte generale	78
1.2. Originea dreptului de apel în <i>common law</i>	79
1.3. Opoziția față de dreptul la apel în <i>common law</i>	82
1.4. Originea dreptului de apel în Europa continentală	83
1.5. Abordarea modernă a dreptului de apel în sistemul de drept comun și în sistemul continental	84
1.5.1. Dreptul de apel în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice	85
1.5.2. Dreptul de apel în sistemul Convenției europene	87
1.6. Caracterul efectiv al dreptului la două instanțe în dreptul comparat	91
Secțiunea a 2-a. Căi de atac în alte state europene	104
CAPITOLUL III. HOTĂRĂRI SUPUSE APELULUI ȘI TITULARII DREPTULUI DE APEL	112
Secțiunea 1. Hotărări supuse apelului	112

1.1. Considerații generale.....	112
1.2. Sentințele supuse apelului în actuala reglementare	115
1.3. Sentințe care nu pot fi atacate cu apel.....	119
1.4. Atacabilitatea cu apel a încheierilor	121
1.5. Încheieri care nu pot fi atacate cu apel.....	128
1.5.1. Încheieri definitive	128
1.5.2. Încheieri supuse altor căi de atac	129
Secțiunea a 2-a. Titularii apelului.....	133
2.1. Procurorul.....	134
2.1.1. Apelul procurorului în alte state europene	140
2.2. Inculpatul.....	144
2.2.1. Apelul inculpatului în dreptul comparat	149
2.3. Partea civilă.....	153
2.3.1. Apelul părții civile în dreptul comparat	156
2.4. Persoana vătămată	159
2.5. Partea responsabilă civilmente.....	160
2.5.1. Apelul părții responsabile civilmente în dreptul comparat.....	164
2.6. Martorul, expertul, interpretul, avocatul.....	167
2.7. Orice altă persoană fizică sau juridică ale cărei drepturi legitime au fost vătămate printr-un act sau o măsură a instanței	169
2.7.1. Dreptul persoanelor interesate de a declara apel în alte state europene.....	171
CAPITOLUL IV. DECLARAREA ȘI MOTIVAREA APELULUI	174
Secțiunea 1. Termenul de declarare a apelului	174
1.1. Aspecte generale	174
1.2. Curgerea termenului de declarare a apelului.....	175
1.3. Data împlinirii termenului de apel (<i>dies ad quem</i>)	185
1.4. Natura termenului de declarare a apelului	190
1.5. Repunerea în termenul de apel	191
1.5.1. Condiții.....	191
1.5.2. Efectele cererii de repunere în termenul de apel.....	196
1.5.3. Repunerea în termenul de apel și redeschiderea procesului penal.....	199

1.6. Termenul de declarare a apelului în alte state europene. Curgerea acestui termen.....	205
Secțiunea a 2-a. Declararea și motivarea apelului.....	212
2.1. Declararea apelului	212
2.2. Motivarea cererii de apel	217
2.3. Declararea și motivarea apelului în statele europene.....	224
Secțiunea a 3-a. Instanța la care se depune declarația de apel.....	230
Secțiunea a 4-a. Renunțarea la apel	233
Secțiunea a 5-a. Retragerea apelului	237
5.1. Condiții privind retragerea.....	237
5.2. Retragerea apelului în alte state europene	245
CAPITOLUL V. EFECTELE APELULUI	249
Secțiunea 1. Efectul suspensiv al apelului	249
1.1. Concept	249
1.2. Întinderea efectului suspensiv	252
1.3. Excepții de la efectul suspensiv.....	258
1.4. Efectul suspensiv al apelului în ceea ce privește latura civilă a cauzei	264
1.5. Efectul suspensiv al apelului în dreptul comparat.....	268
Secțiunea a 2-a. Efectul devolutiv al apelului	272
2.1. Concept.....	272
2.2. Limitele devoluțiunii.....	274
2.3. Limitele devoluțiunii apelului în raport cu calitatea apelantului și cu persoana la care apelul se referă.....	281
2.3.1. Devoluțiunea apelului inculpatului.....	282
2.3.2. Devoluțiunea apelului procurorului	285
2.3.3. Devoluțiunea apelului părții civile.....	292
2.3.4. Devoluțiunea apelului persoanei vătămate.....	297
2.3.5. Devoluțiunea apelului părții responsabile civilmente.....	299
2.4. Devoluțiunea apelului în dreptul comparat.....	302
Secțiunea a 3-a. Efectul de neagravare a situației în propria cale de atac	309
3.1. Concept.....	309
3.2. Sfera de aplicare a principiului <i>non reformatio in peius</i>	311
3.3. Conținutul principiului neagravării situației în propriul apel. Jurisprudență.....	313

3.3.1. Neagravarea situației inculpatului.....	313
3.3.2. Neagravarea situației părții civile.....	320
3.3.3. Neagravarea situației persoanei vătămate.....	324
3.3.4. Neagravarea situației părții responsabile civilmente.....	325
3.4. <i>Non reformatio in peius</i> în dreptul comparat.....	325
Secțiunea a 4-a. Efectul extensiv al apelului.....	330
4.1. Concept.....	330
4.2. Conținutul efectului extensiv al apelului și modul de aplicare.....	332
4.3. Limitele efectului extensiv.....	338
4.4. Aspecte particulare privind efectul extensiv al apelului.....	345
4.5. Efectul extensiv al apelului în dreptul comparat.....	346
CAPITOLUL VI. PROCEDURA DE JUDECARE A APELULUI.....	349
Secțiunea 1. Sesizarea instanței de apel.....	349
Secțiunea a 2-a. Măsuri premergătoare.....	351
Secțiunea a 3-a. Desfășurarea judecății în apel.....	357
3.1. Aplicarea normelor și principiilor privind judecata în primă instanță.....	357
3.2. Judecata propriu-zisă.....	364
3.2.1. Verificări prealabile.....	364
3.2.2. Excepții procesuale în apel.....	367
3.2.3. Procedura de judecată a apelului.....	374
3.2.3.1. Aspecte generale.....	374
3.2.3.2. Judecarea apelului fără cercetare judecătorească.....	379
3.2.3.3. Judecarea apelului cu cercetare judecătorească.....	422
Secțiunea a 4-a. Dezbaterile, deliberarea și luarea hotărârii.....	431
4.1. Dezbaterile.....	431
4.2. Deliberarea și luarea hotărârii.....	436
4.2.1. Etapele deliberării.....	439
4.2.2. Luarea și pronunțarea hotărârii.....	442
Secțiunea a 5-a. Scurte considerații privind procedura apelului în alte state europene.....	449
CAPITOLUL VII. SOLUȚIILE PRONUNȚATE ÎN APEL.....	455
Secțiunea 1. Aspecte generale.....	455
Secțiunea a 2-a. Respingerea apelului.....	457

2.1. Respingerea apelului ca tardiv.....	458
2.1.1. Repunerea în termenul de apel.....	466
2.1.2. Semnificația și consecințele tardivității apelului.....	473
2.2. Respingerea apelului ca inadmisibil.....	474
2.2.1. Apelul declarat împotriva unei hotărâri care nu poate fi atacată cu apel.....	475
2.2.2. Apelul declarat de persoane care nu au calitatea de titulari ai dreptului de apel sau substituiți procesuali ai acestora.....	480
2.2.3. Ne semnarea sau neatestarea declarației de apel.....	494
2.2.4. Semnificația și consecințele respingerii apelului ca inadmisibil.....	496
2.3. Respingerea apelului ca nefondat.....	497
Secțiunea a 3-a. Admiterea apelului.....	500
3.1. Aspecte generale.....	500
3.2. Admiterea apelului cu pronunțarea unei noi hotărâri de către instanța de apel.....	502
3.3. Admiterea apelului cu trimiterea cauzei spre rejudecare la aceeași instanță.....	524
3.3.1. Aspecte generale.....	524
3.3.2. Judecarea cauzei în lipsa unei părți nelegal citate sau aflate în imposibilitatea de a se prezenta și de a aduce la cunoștința instanței acest fapt.....	526
3.3.3. Judecarea cauzei prin încălcarea dispozițiilor legale prevăzute de lege sub sancțiunea nulității absolute.....	537
3.3.4. Desființarea sentinței apelate și trimiterea cauzei spre rejudecare, în cazul în care au fost încălcate dispoziții legale, altele decât cele sancționate de lege cu nulitatea absolută.....	557
3.3.5. Trimiterea cauzei spre rejudecare atunci când prima instanță nu s-a pronunțat asupra unei fapte pentru care a fost trimis în judecată inculpatul.....	561
3.3.6. Trimiterea cauzei spre rejudecare atunci când prima instanță nu s-a pronunțat asupra acțiunii civile.....	569
3.3.7. Trimiterea cauzei spre rejudecare la aceeași instanță în alte cazuri decât cele prevăzute expres de lege.....	571
3.4. Trimiterea cauzei spre rejudecare la instanța competentă.....	576

Secțiunea a 4-a. Soluțiile în apel în cazurile de justiție negociată	581
4.1. Soluțiile în apel în cazul în care a fost încheiat un acord de recunoaștere a vinovăției între procuror și inculpat	581
4.2. Soluțiile în apel în cazul în care judecata în primă instanță s-a desfășurat potrivit procedurii abreviate a recunoașterii învinuirii	590
Secțiunea a 5-a. Chestiuni complementare.....	596
5.1. Reluarea dezbaterilor.....	597
5.2. Rezolvarea acțiunii civile	598
5.3. Măsuri asigurătorii	598
5.4. Măsuri preventive.....	603
Secțiunea a 6-a. Decizia instanței de apel.....	605
Secțiunea a 7-a. Rejudecarea cauzei după desființarea în apel a hotărârii primei instanțe	613
Secțiunea a 8-a. Soluțiile pronunțate în apel în alte state europene.....	620
BIBLIOGRAFIE	631

Listă abrevieri

alin.	- alineatul
apud	- citat după
art.	- articolul
B. Of.	- Buletinul Oficial, Partea I
BJ	- Buletinul jurisprudenței
C. Ap.	- Curtea de Apel
C. civ.	- Codul civil
C. pen.	- Codul penal
C. pr. civ.	- Codul de procedură civilă
C. pr. fisc.	- Codul de procedură fiscală
C. pr. pen.	- Codul de procedură penală
c.	- contra
C.C.P.R.	- Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (The International Covenant on Civil and Political Rights)
C.D.	- Culegere de decizii
CCR	- Curtea Constituțională a României
CEDO	- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
Convenție	- Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale
CPJ	- Culegere de practică judiciară
CPJP	- Culegere de practică judiciară penală
CSJ	- Curtea Supremă de Justiție
dec.	- decizia
Ed.	- Editura
H.G.	- Hotărârea Guvernului
ICCJ	- Înalta Curte de Casație și Justiție
JO	- Jurnalul Oficial
Jud.	- Judecătoria
lit.	- litera
M. Of.	- Monitorul Oficial al României, Partea I
O.G.	- Ordonanța Guvernului
O.U.G.	- Ordonanța de urgență a Guvernului
op. cit.	- opera citată

reglementarea actuală a apelului în procesul penal român, în special pe cele criticabile, dar să contribuie, totodată, și la îmbunătățirea legislației, prin formularea mai multor propuneri *de lege ferenda*, de modificare a normelor care reglementează instituția apelului penal. În egală măsură, lucrarea va surprinde și aspectele pozitive ale acestei instituții a dreptului procesual penal, care, în anumite puncte, așa cum va releva incursiunea pe tărâmul apelului penal, se situează peste nivelul de reglementare existent în alte state din spațiul european.

Capitolul I

Căile de atac în procesul penal român

Secțiunea 1. Importanța și necesitatea căilor de atac

Definiția căilor de atac a fost dată de profesorul Grigore Gr. Theodoru, în lucrarea sa de excepție „Teoria și practica recursului penal”¹, în care a arătat că acestea sunt mijloacele legale prin care Ministerul Public și persoanele îndreptățite promovează un control judiciar, în cadrul căruia sunt verificate hotărârile judecătorești penale, în vederea desființării pentru erori de fapt și erori de drept și înlocuirii lor cu alte hotărâri, conforme cu legea și adevărul.

Potrivit unei alte definiții, căile de atac sunt mijloace prevăzute de lege prin intermediul cărora poate fi provocată o amplificare a desfășurării procesului penal, în vederea efectuării, în anumite cazuri și condiții, a controlului judecătoresc asupra hotărârilor intervenite².

În opinia profesorului Nicolae Volonciu, exercitarea căii de atac îndeplinește două sarcini: repararea greșelilor existente în hotărârea judecătorească, precum și realizarea uniformității în interpretarea și aplicarea legilor³.

Pentru a înțelege importanța căilor de atac în realizarea justiției penale, trebuie să menționăm că aceasta rezultă din chiar înscrierea dreptului de a apela la căile de atac în Constituția României, care, la art. 129, prevede că: „Împotriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și Ministerul Public pot exercita căile de atac, în condițiile legii”.

Importanța și necesitatea lor rezultă și din consacrarea la nivel de principiu a dreptului fundamental de a apela la căile de atac, în documente europene și internaționale.

¹ Publicată la Ed. Junimea, Iași, 2002, p. 10.

² V. Dongoroz ș.a., *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea specială*, vol. II, Ed. Academiei, București, 1975, p. 206.

³ N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, vol. II, Ed. Paideia, București, 1999, p. 229.

Pactul internațional referitor la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966 prevede, la art. 14 pct. 5, că orice persoană care este declarată vinovată de comiterea unei infracțiuni are dreptul să obțină examinarea de către o jurisdicție superioară, în conformitate cu legea, a declarării vinovăției și a condamnării sale.

Art. 2 par. 1 din Protocolul nr. 7 adițional la Convenția europeană a drepturilor omului instituie dublul grad de jurisdicție în materie penală, prevăzând că orice persoană care este declarată vinovată de comiterea unei infracțiuni de către un tribunal are dreptul de a cere examinarea declarării vinovăției sau a condamnării sale de către o instanță superioară.

Instituirea căilor de atac în procesele penale, și nu numai, a decurs din necesitatea de a fi controlată activitatea desfășurată de instanțele judecătorești, deoarece, în cazul în care aceasta nu este conformă cu legea și cu adevărul, aduce prejudicii grave drepturilor fundamentale ale omului și societății în ansamblul său. Perfecțiunea este un ideal și nu toate hotărârile judecătorești au la bază adevărul pur, după cum nu toate se bazează pe o corectă interpretare a legii. Este posibil ca hotărârile judecătorești pronunțate de prima instanță de judecată să fie greșite, fie din cauza părților sau avocaților lor, care nu și-au exercitat activ drepturile conferite de lege, nu au adus toate informațiile judecătorilor sau nu s-au putut apăra corespunzător, fie din cauza judecătorilor, care nu au stăruit suficient în aflarea adevărului, nu au administrat toate probele, nu au manifestat rol activ suficient, au dat o interpretare eronată situației de fapt sau au aplicat ori interpretat greșit dispozițiile legale aplicabile¹.

În acest sens, autorii V. Papadopol și C. Turianu au arătat că, în justiția represivă, hotărârile perfecte reprezintă un ideal care cu greu poate fi atins, chiar imposibil, și că nu toate hotărârile judecătorești au la bază adevărul real sau interpretarea și aplicarea corectă a legii. Au arătat că și în înfăptuirea actului de justiție, ca în oricare alt domeniu al activității umane, se pot săvârși oricând erori care dau naștere la nedreptate, în ciuda tuturor măsurilor prevăzute de lege pentru a asigura părților garanții sporite în desfășurarea procesului penal. Prin urmare, dacă se

¹ În acest sens, a se vedea C.S. Paraschiv, M. Damaschin, *Drept procesual penal*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 450.

poate înțelege că greșelile nu pot fi evitate întotdeauna, ar fi de neiertat ca, odată comise, să devină permanente, să se perpetueze¹.

Principiul preluat din dreptul roman, *res iudicata pro veritate habetur* (lucrul judecat se consideră adevărat), și care caracteriza opera de înfăptuire a justiției, a fost interpretat în sensul că sentința pronunțată de judecător nu reprezintă adevăr, ci ține loc de adevăr. Ulterior, s-a considerat că autoritatea (puterea) de lucru judecat, principiu aplicabil în dreptul procesual, penal și civil, reprezintă trăsătura hotărârilor judecătorești definitive de a dobândi putere de lucru judecat, în sensul de a nu mai putea fi atacate decât prin căile de atac extraordinare (în condițiile limitative și speciale ale legii procesuale), bucurându-se, astfel, de o prezumție absolută de adevăr juridic. Prin lucru judecat trebuie să se înțeleagă acea situație juridică ce rezultă din soluționarea definitivă și irevocabilă a unui raport de conflict dedus judecății.

Principiul nu putea fi absolutizat, deoarece sentințele judecătorești, produsul operei de concepție și decizie a omului, nu pot fi perfecte în mod absolut. De aceea, s-a apreciat că este necesar ca o hotărâre pronunțată în urma unei prime judecăți să fie supusă controlului unei alte instanțe superioare, pentru îndepărtarea erorilor săvârșite de judecătorii din cadrul primei instanțe².

S-a susținut în literatura de specialitate că hotărârile judecătorești trebuie să fie supuse controlului, deoarece există, pe de o parte, *prezumția de greșeală* – presupunerea că o hotărâre judecătorească, în ciuda tuturor garanțiilor prevăzute de lege, ar putea cuprinde erori –, iar, pe de altă parte, *prezumția de îndreptare* – presupunerea că, în cadrul unei noi judecăți, erorile ar putea fi înlăturate³.

Teoria prezumției de greșeală a fost contestată de alți autori, profesori și doctrinari, cu motivarea că a pleca de la presupunerea că o hotărâre judecătorească ar cuprinde în mod firesc erori de fapt sau de drept ar însemna să se accepte faptul că existența erorilor judiciare reprezintă

¹ V. Papadopol, C. Turianu, *Apelul penal*, Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1994, p. 13.

² G. Boroș, *Drept procesual civil – note de curs*, Ed. Romfel, București, 1993.

³ T. Pop, *Drept procesual penal*, Ed. Tipografia Națională SA Cluj, 1948, vol. IV, p. 339.

regula în activitatea instanțelor judecătorești. Or, o astfel de presupunere afectează prestigiul, încrederea de care trebuie să se bucure justiția și, totodată, practica a demonstrat că procentul hotărârilor judecătorești care conțin erori este unul redus. De aceea, căile de atac au fost apreciate necesare doar ca remedii procesuale, în sensul că prin ele se pot înlătura eventualele erori conținute în hotărârile judecătorești¹.

În doctrină se apreciază că o hotărâre judecătorească poate fi contrară legii și neconformă cu adevărul din cauza a două vicii fundamentale²: fie au fost nesocotite regulile procedurale care asigură aflarea adevărului și garantează drepturile părților (*error in procedendo*), fie soluționarea cauzei este greșită (*vitium in iudicando*), din cauza stabilirii greșite a faptelor – *error in facto* – sau din cauza neaplicării sau aplicării greșite a legii substanțiale – *error in iure* –, care a condus la pronunțarea unei soluții nelegale.

Exercitarea unei căi de atac declanșează o nouă judecată în fața unei instanțe judecătorești superioare, singura în măsură să soluționeze calea de atac. Când controlul judecătoresc poartă asupra legalității și temeiniciei hotărârii atacate, judecarea căii de atac se realizează de instanța judecătorească superioară competentă, potrivit legii procesual penale, iar atunci când controlul judecătoresc are ca finalitate rejudecarea cauzei definitive, judecarea căii de atac poate avea loc și în fața aceleiași instanțe de judecată. Exercitarea controlului asupra modului în care prima instanță a judecat cauza reprezintă un mijloc de prevenire a încălcării dispozițiilor legale, dar, în egală măsură, și un mijloc de prevenire a erorilor judiciare.

Cu toate că împotriva existenței căilor de atac s-au exprimat și păreri împotriva, aducându-se, ca principale argumente, prelungirea nejustificată a procesului, cheltuieli mai mari pentru stat și pentru părți, scăderea încrederii cetățenilor în actul de justiție, fără a nega justetea acestor argumente, apreciem că importanța căilor de atac este covârșitoare și că, în lipsa acestora, nu există garanția protejării drepturilor fundamentale ale omului, a dreptului la un proces echitabil, a dreptului de

¹ G.Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 616.

² V. Dongoroz, în I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. V, Ed. Tipografia „Curierul Judiciar”, 1924, p. 409.

acces la justiție, a dreptului la apărare, așa cum acestea sunt consacrate în normele constituționale, tratatele și documentele europene și internaționale.

Nu doar părțile, ci și Ministerul Public trebuie să aibă posibilitatea de a declanșa un control judecătoresc asupra hotărârilor pronunțate, deoarece Ministerul Public, prin procurori, are obligația de a veghea la respectarea dispozițiilor legale în cauzele judecate de instanțele judecătorești, de a apăra ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, potrivit art. 131 din Constituția României.

Inconveniente majore ale căilor de atac sunt numeroase, dar nu sunt suficiente pentru a suprima necesitatea și importanța acestora, reflectându-se, în timp, așa cum se va arăta, în reconsiderarea numărului gradelor de jurisdicție, care au variat sub imperiul legiurilor penale succesive.

Niciun sistem de drept actual nu admite suficiența unui singur grad de jurisdicție în materie penală, suficiența unei singure aprecieri, a unei singure gândiri, a unei hotărâri judecătorești pronunțate în primă și ultimă instanță, cu unele excepții care, în fapt, nu reprezintă o reală derogare de la acest principiu sau numai una minoră.

F. Kernaleguen, procedurist francez, a subliniat și existența riscului ca o hotărâre de calitate să fie înlocuită în calea de atac cu o hotărâre mediocră, însă ceea ce este esențial pentru o justiție democratică este speranța întoarcerii la o justiție mai bună, în urma exercitării căilor de atac¹.

În concluzie, căile de atac funcționează atât ca *mijloc de prevenire* a erorilor judiciare și a încălcării legii, fiind o garanție împotriva arbitrariului judecătoresc și determinând pe judecători să acorde o atenție sporită actului de justiție pe care îl înfăptuiesc, cât și ca *mijloc reparator*, un remediu, deoarece instanța îndrituită să soluționeze calea de atac poate modifica, poate înlătura cea hotărâre judecătorească ce nu este în acord cu legea și cu adevărul.

¹ F. Kernaleguen, *Institutions judiciaires*, Ed. Litec, Paris, p. 89.

Secțiunea a 2-a. Principiul dublului grad de jurisdicție în materie penală

Roger Perrot, procedurist francez, a arătat că acest principiu se manifestă în mod concret prin facultatea de a declara apel împotriva unei hotărâri pronunțate de o jurisdicție de prim grad, aducând astfel cauza în fața unei jurisdicții superioare de al doilea grad¹.

Doctrina franceză consideră trei elemente indispensabile pentru existența unor grade diferite de jurisdicție: a) examinarea succesivă a aceleiași cauze; b) examinarea succesivă a cauzelor de către judecători diferiți; c) identitatea puterilor jurisdicționale ale judecătorilor².

O consacrare a dreptului la două instanțe în materie penală se regăsește în Pactul internațional referitor la drepturile civile și politice, adoptat de Organizația Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966³, care prevede că orice persoană care a fost declarată vinovată de o infracțiune are dreptul să obțină examinarea de către o jurisdicție superioară, în conformitate cu legea, a vinovăției și a condamnării sale.

Deși nu este consacrat în mod expres în Convenția europeană a drepturilor omului, este un principiu deja recunoscut în jurisprudența europeană⁴, atunci când acuzația vizează o faptă penală sancționată de lege cu detenția. În schimb, art. 2 par. 1 al Protocolului nr. 7 prevede dreptul persoanei care a fost declarată vinovată de o infracțiune de către un tribunal să ceară examinarea „declarației de vinovăție” sau a condamnării de către o instanță superioară.

Par. 2 al art. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenție prevede trei excepții de la dreptul la un dublu grad de jurisdicție – condamnările pentru infracțiuni minore, condamnările în primă instanță dispuse de instanța supremă după calitatea persoanei sau natura infracțiunii și condamnările dispuse în urma unui apel al acuzării contra hotărârii de achitare. Instanța

¹ I. Leș, *Sisteme judiciare comparate*, Ed. C.H. Beck, București, p. 40.

² *Ibidem*.

³ Ratificat de România prin Decretul nr. 212/1974.

⁴ Hotărârea pronunțată în cauza *Ezeh și Connors c. Regatului Unit*, din 9 octombrie 2003 (cererile nr. 39665/98 și 40086/98, Recueil des arrêts et décisions 2003-X, § 102 și § 105), www.echr.coe.int.

europeană consideră că infracțiunile minore sunt cele care sunt sancționate cu măsuri neprivative de libertate.

Pentru a corespunde cerințelor protocolului, reglementările statelor trebuie să asigure un control efectiv în cel de-al doilea grad de jurisdicție, acesta să fie realizat în condiții legale de către un tribunal și, mai ales, să nu fie condiționat, ci direct accesibil persoanelor îndreptățite¹.

Curtea de la Strasbourg apreciază că, în măsura în care dreptul de a ataca o hotărâre judecătorească este prevăzut în legislația unui stat parte la Convenție, instanța de apel este chemată, conform aceluiași prevederi din Convenție, să dezlege cauza, cu respectarea cerințelor impuse de art. 6 pct. 1².

În unele sisteme de drept, acuzatul față de care s-a pronunțat o hotărâre de condamnare în primă instanță este considerat ca fiind o persoană condamnată, deși procesul nu s-a terminat, motiv pentru care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că o astfel de hotărâre nu poate fi considerată ca respectând exigențele art. 6 din Convenție, cu referire la dreptul la un proces echitabil, atâta vreme cât verdictul nu este definitiv³.

Totodată, conform jurisprudenței bine conturate a Curții Europene a Drepturilor Omului, faptele contravenționale sunt considerate acuzații în materie penală, ca urmare a aplicării a trei criterii: încadrarea faptei potrivit dreptului intern, natura faptei și natura și gravitatea sancțiunii, nefiind necesar ca aceste criterii să fie îndeplinite cumulativ. Prin urmare, în accepțiunea Curții Europene, cei care săvârșesc contravenții trebuie să beneficieze de drepturile specifice materiei penale, inclusiv să aibă posibilitatea de a contesta hotărârea judecătorească pronunțată în fond, în respectarea art. 2 par. 1 din Protocolul nr. 7 la Convenție⁴. Curtea a făcut

¹ A. Crișu, *Drept procesual penal*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 538.

² Hotărârea pronunțată în cauza *Delcourt c. Belgiei* din 17 ianuarie 1970, seria A, nr. 11; în cauza *Boulougouras c. Greciei*, 27 mai 2004; în cauza *Guillemot c. Franței*, 20 decembrie 2005, www.echr.coe.int.

³ Hotărârea pronunțată în cauza *Delcourt c. Belgiei* din 17 ianuarie 1970, www.echr.coe.int.

⁴ În acest sens sunt hotărârile din 21 februarie 1975, 16 decembrie 1992, 21 februarie 1984, 7 octombrie 1988 și 2 septembrie 1998, pronunțate în cauzele *Golder c. Marii Britanii*, *Edwards c. Marii Britanii*, *Ozturk c. Germaniei*, *Salabiaku c. Franței* și *Lauko c. Slovaciei*, www.echr.coe.int.

prima dată o astfel de încadrare în Hotărârea pronunțată în cauza *Ozturk c. Germaniei* din 21 februarie 1984 și s-a pronunțat în sensul că dispozițiile Convenției nu pot fi interpretate ca opunându-se unei tendințe de dezincriminare a unor fapte de o gravitate mai redusă¹, dar a arătat că statele sunt obligate să permită persoanei interesate să atace actul de sancționare al autorității administrative în fața unei instanțe care să prezinte toate caracteristicile unui tribunal independent și imparțial, așa cum apare conturată această noțiune în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului².

În cauza *Grecu c. României* din 30 noiembrie 2006, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că reclamantului i-a fost încălcat dreptul la un proces echitabil, în sensul art. 6 din Convenție, fiindu-i aplicată o amendă administrativă de către parchet, sub imperiul art. 90 C. pen. 1968, ca urmare a înlocuirii răspunderii penale cu răspunderea administrativă, pentru infracțiunea de deținere de valută, prevăzută de art. 37 din Decretul nr. 210/1960, iar plângerea sa, întemeiată pe dispozițiile art. 278¹ C. pr. pen. 1968, a fost respinsă definitiv de tribunal. Curtea a reținut, în esență, că nu au fost asigurate în cauză garanțiile dreptului la un proces echitabil, întrucât prima instanță a fost alcătuită dintr-un singur judecător și deci nu îndeplinește condiția unui „tribunal stabilit prin lege” în sensul Convenției și, în plus, hotărârea tribunalului nu a mai putut fi atacată la o instanță superioară, fiind definitivă. Pe de altă parte, potrivit procedurii, judecătorul a examinat cauza numai pe baza probelor din dosarul parchetului, reclamantul fiind privat de posibilitatea de a fi confruntat cu martorii, în prezența judecătorului care urma să ia o decizie în ultimă instanță.

În sistemul nostru de drept, dublul grad de jurisdicție în materie penală a fost o realitate aproape constantă, România bucurându-se de una dintre cele mai moderne proceduri penale. Încă din vremea cât s-a aflat în vigoare Codul de procedură penală din 1864, în majoritatea cazurilor s-a prevăzut posibilitatea de a exercita o cale de atac împotriva hotărârii pronunțate în primă instanță, fie că era vorba despre apel, fie despre

¹ CEDO, Hotărârea pronunțată în cauza *Ozturk c. Germaniei* din 21 februarie 1984, par. 49, www.echr.coe.int.

² CEDO, Hotărârea pronunțată în cauza *Lutz c. Germaniei* din 25 august 1987, par. 57, www.echr.coe.int.

recurs în casație. Ca excepție, anumite sentințe de condamnare pronunțate de tribunalele corecționale erau inapelabile, atunci când faptele cercetate erau contravenții polițienești (art. 188 C. pr. pen. 1864), iar Ministerul Public, partea civilă și inculpatul nu au cerut trimiterea la instanța competentă (judecătoria de pace). Sentințele în materie polițienească, fie că vizau condamnarea la pedeapsa închisorii, fie la pedeapsa amenzii, erau prevăzute cu drept de apel. Sentințele pronunțate în materie criminală de curtea cu jurați puteau fi atacate numai cu recurs în casație la Curtea de Casație (art. 398 C. pr. pen. 1864).

Și în reglementarea Codului de procedură penală din 1936, sentințele de condamnare pronunțate în primă instanță puteau fi atacate cu apel sau, după caz, cu recurs. Astfel, împotriva cărților de judecată pronunțate de judecătorii de pace, dar și împotriva hotărârilor instanțelor speciale se putea formula apel, care era soluționat de tribunalul corecțional, în raport cu dispozițiile art. 15 alin. (3) C. pr. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea pentru organizarea noilor instanțe criminale nr. 232/23 ianuarie 1939. Hotărârile pronunțate de tribunalele corecționale în materie de delapidare din bani publici puteau fi atacate numai cu recurs în casație la Înalta Curte de Casație. Sub Codul de procedură penală din 1936, tribunalul a devenit instanță de recurs în raport cu hotărârile pronunțate în primă și ultimă instanță de judecătorii de pace – art. 16.

Sentințele pronunțate de tribunalele corecționale puteau fi atacate cu apel la curtea de apel – art. 17 alin. (1). Deciziile pronunțate în primă instanță de tribunale și curți de apel în materie criminală puteau fi atacate numai cu recurs, conform art. 19 alin. (1), la Curtea de Casație.

De precizat că recursul mai sus menționat, așa-numit recurs util sau în interesul părților, deși era cale ordinară de atac, exercitabilă pentru 8 nulități de formă și 8 nulități de fond, potrivit dispozițiilor art. 471-474 C. pr. pen., a prezentat neajunsul că în recurs se examina cauza numai în drept, nu și asupra chestiunilor de fapt.

În perioada anilor 1940-1948, hotărârile pronunțate în primă instanță puteau fi atacate numai cu recurs, cale de atac ordinară, care, după reforma din anul 1948 și ulterior, în reglementarea Codului de procedură penală din 1968, a devenit cale de atac în fapt și în drept.

Prin Legea nr. 92/1992 privind organizarea judecătorească, a fost reintrodus apelul în sistemul nostru judiciar, ca al doilea grad de

jurisdicție, între judecata în fond și judecata în recurs. Modificarea corespunzătoare a Codului de procedură penală s-a făcut prin Legea nr. 45/1993. S-a trecut astfel la un sistem cu două căi de atac ordinare, apelul și recursul, dar nu împotriva tuturor hotărârilor judecătorești se putea exercita apelul. Unele hotărâri erau atacabile numai cu recurs, în cazul acestora din urmă recursul fiind cale de atac în fapt și în drept.

În prezent, sub reglementarea noului Cod de procedură penală, adoptat prin Legea nr. 135/2010, toate sentințele prin care prima instanță soluționează fondul cauzei sunt supuse apelului, fiind asigurat pe deplin dreptul la două instanțe de judecată în materie penală. Chiar dacă în legislația noastră au existat și sub imperiul legii vechi și există și în legea procesual penală nouă anumite cauze penale care nu cunosc două grade de jurisdicție (ca, de exemplu, plângerea împotriva soluțiilor de neurmărire sau netrimitere în judecată, potrivit art. 278¹ C. pr. pen. 1968, și, în mod corelativ, plângerea împotriva soluțiilor de neurmărire sau netrimitere în judecată, potrivit art. 340 și art. 341 C. pr. pen. adoptat prin Legea nr. 135/2010, intrat în vigoare începând cu 1 februarie 2014, plângerea împotriva măsurii controlului judiciar, contestația privind durata procesului penal etc.), se constată că toate aceste cazuri vizează cauze penale care nu au ca obiect fondul unei acuzații în materie penală, astfel că nu este încălcat art. 2 din Protocolul nr. 7 care consacră dreptul la două grade de jurisdicție în materie penală, atunci când *persoana este declarată ca fiind vinovată de comiterea unei infracțiuni și poate cere examinarea declarației de vinovăție sau a condamnării sale de către o jurisdicție superioară*.

După cum vom arăta în capitolul referitor la soluțiile pronunțate în apel, instanțele au transpus pe deplin în practică jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului cu referire la efectivitatea celor două grade de jurisdicție în materie penală, existând numeroase cazuri în care, făcând aplicarea directă a Protocolului nr. 7 la Convenție, au trimis cauzele spre a fi rejudecate de prima instanță, atunci când au apreciat că judecata de prim grad nu a fost una efectivă sau a fost viciată fundamental, inclusiv pentru nemotivarea corespunzătoare a hotărârilor, cu consecința imposibilității efectuării controlului judiciar.

Secțiunea a 3-a. Categoriile de căi de atac în procesul penal

Căile de atac sunt clasificate în doctrină după mai multe criterii, cele mai importante criterii fiind: caracterul definitiv sau nu al hotărârii verificate; natura chestiunilor asupra cărora se exercită controlul judecătoresc; efectele produse; întinderea obiectului acestora etc. Astfel, se disting căi de atac după cum urmează:

Căile de atac ordinare fac parte din derularea obișnuită a procesului penal și sunt mijloace procesuale prin care se contestă o hotărâre judecătorească nedefinitivă, promovându-se o altă activitate de judecată la o instanță superioară. Promovarea lor are loc mai înainte ca hotărârea atacată să dobândească putere de lucru judecat. Acestea reprezintă modalitatea prevăzută de lege prin care Ministerul Public sau persoanele îndreptățite declanșează un control judecătoresc prin care se verifică hotărârile judecătorești, în vederea desființării celor care conțin erori și înlocuirii lor cu alte hotărâri care sunt conforme cu legea și adevărul¹. Dreptul de a uza de acestea aparține tuturor părților și subiecților procesuali din proces și este supus unui termen peremptoriu.

Căile de atac ordinare determină numărul gradelor de jurisdicție, număr care include, în afara judecății în primă instanță, și judecata din calea ordinară de atac, apel sau, după caz, recurs. În țările fostei Uniuni Sovietice, calea de atac ordinară este recursul, și nu apelul, ca în majoritatea legislațiilor. Acestea au, în principiu, un efect suspensiv, în sensul că hotărârea pronunțată în primă instanță nu poate fi pusă în executare, cu anumite excepții prevăzute de lege. De asemenea, acestea au efect devolutiv, în sensul că instanța superioară va exercita controlul judecătoresc în limitele în care a fost investită, prin raportare la persoana care a declarat calea de atac și la care aceasta se referă, în aceste limite instanța superioară având dreptul și obligația de a examina cauza sub toate aspectele de fapt și de drept.

În doctrină s-au evidențiat o serie de caracteristici ale căilor de atac ordinare²: se exercită înainte ca hotărârea atacată să fie rămasă definitivă; sunt o componentă a ciclului normal al procesului penal; sunt prioritare în

¹ A. Crișu, *op. cit.*, p. 537.

² A. Boroș, Ș.G. Ungureanu, N. Jidovu, I. Măgureanu, *Drept procesual penal*, Ed. All Beck, București, 2001, pp. 330-332.